

İletişim Dünyası

OCAK
ŞUBAT
1994
17

UNESCO TÜRKİYE MİLLİ KOMİSYONU İLETİŞİM KOMİTESİ YAYINI

Medyalarda inandırıcılık ve Kamu hizmeti paneli

"Kamu hizmeti endişesi ön planda tutulmalı"

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu 14 Ocak 1994 Cuma günü İstanbul Basın Müzesi'nde "Medyalarda İnanırıcılık ve Kamu Hizmeti" konulu bir panel düzenledi. Toplantıya başta Devlet Bakanı Yıldırım Aktuna olmak üzere çeşitli üniversitelerden gelen profesör, doçent ve araştırma görevlileri, TV temsilcileri katıldı. Panel üç oturumdan oluşuyordu. Prof. Dr. Oya Tokgöz'ün başkanlık ettiği birinci oturumda Medyalarda inandırıcılık konusu tartışıldı. Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Aysel Aziz'in yönettiği ikinci oturumda Kamu hizmeti konusu ele alındı. Gazeteciler Cemiyeti İkinci Başkanı Recep Bilginer'in yönettiği üçüncü oturumda da Nevzat Yalçıntaş (TGRT), Kadir Çelik (İnterstar) ve Ekrem Çatay (Kanal 6) katıldı. Bu oturuma özel televizyonların sorunları üzerinde duruldu.

Prof. Bernard Blin, Dr. Şermin Tekinalp, Güneş Buharalı (TRT) Dr. Edibe Sözen de çeşitli konularda tartışmalara katıldılar.

Prof. Dr. Oluş Akın'ın Konuşması

"Birçok Avrupa ülkesinde yapılan kamuoyu araştırmaları son yıllarda halkın iletişim araçlarına olan güvenlerinin azaldığını gösteriyor. Medyalar bazı ülkelerde olayları yansıtırken ya hükümetin ya da reklam verenlerin etkisi al-

tında kalıyor; bazı olayları da hiç yansıtmıyorlar. Medya sahiplerinin kişisel çıkarları da bu alanda etkili bir rol oynuyor. Bunalım dönemlerinde ve silahlı çatışmaların olduğu ülkelerde ve bölgelerde gerçeklerin yansıtılması da ayrıca geniş aksamlara ve tartışmalara yol açıyor. Halk çoğu zaman gerçekleri öğrenemiyor, TV izleyicisinin, Radyo dinleyicisinin ve gazete okuyucusunun dikkati varyete programlarının ve magazin haberlerinin üzerine çekiliyor. İletişimciler ve siyasal bilimciler bu olaya, çok haklı olarak, yasal açıdan değil, iletişim ahlakı açısından bakıyorlar ve devletin bu alanda zorlayıcı bir rol oynamasından çekiniyorlar. Medyaların yayın politikalarında kamu hizmeti endişesinin ön planda tutulması gerekiyor. Yalnız devlet yönetimindeki medyalar değil, özel sektörün sahip olduğu medyalar da genelde böyle bir hizmet vermeye yükümlü tutulurlar. Bütün ülkelerde bir takım yüksek kurullar televizyon ve radyolara yayın izni verirlerken, kamu hizmeti görevinin nasıl yapılacağı konusunda koşulları saptarlar; çünkü televizyon ve radyoların kullandıkları frekansların sayısı çok kısıtlıdır ve bunlar kamuya aittir. Radyo ve TV yüksek kurulları medyalara yayın imtiyazı verirken, yani frekansları kullanma hakkını tanırken yayıncılıkta kamu hizmeti görevinin nasıl yapılacağını ayrıntıları ile saptar ve yayın kurumlarını yükümlük alırlar."

KATILIMCILAR

- Yıldırım Aktuna, Devlet Bakanı
 - Prof. Dr. Oluş Arık, UNESCO Milli Komisyonu Başkanı
 - Hıfzı Topuz, UNESCO İletişim Komitesi Başkanı
 - Prof. Dr. Oya Tokgöz, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi
 - Prof. Dr. Aysel Aziz, Ankara Ü. İletişim Fakültesi Dekanı
 - Prof. Bernard Blin, Paris Yüksek Gazetecilik Okulu
 - Recep Bilginer, Gazeteciler Cemiyeti İkinci Başkanı
 - Nail Güreli, Milliyet Gazetesi
 - Prof. Dr. İlhan Özay, İstanbul Ü. Hukuk Fakültesi
 - Doç. Dr. Özden Cankaya, Marmara Ü. İletişim Fakültesi
 - Doç. Dr. Orhan Gökçe, Selçuk Ü. İletişim Fakültesi
 - Doç. Dr. Nabi Avcı, Anadolu Ü. İletişim Fakültesi
 - Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş (TGRT)
 - Kadir Çelik (İnterStar)
 - Ekrem Çatay (Kanal 6)
- Yönetim Komitesi:
Hıfzı Topuz, Recep Bilginer, Yard. Doç. Mahmut Oktay, Dr. Şengül Özerkan ve Dr. Edibe Sözen

Hiçbir yayın organı sorumsuz olamaz

"Devlet, Radyo ve TV kurum ve ortaklıklarına ulusun malı olan frekansları kullanma imtiyazı verecektir. Bunun bir bedeli vardır, o da inandırıcı olmak ve bir kamu hizmeti yüklenmektir."

Hıfzı TOPUZ

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Medialarda İnandırıcılık ve Kamu Hizmeti panelini düzenlemekle güncel bir konuya eğilmiş oluyor. Bu konunun yalnız bizde değil bütün ülkelerde çok güncel olduğu kanısındayız.

Dikta rejimlerinde mediaların hiç inandırıcı olmadıklarına çok yakından tanık olduk. Bütün iletişim araçlarını kendi tekellerinde bulunduran ülkeler teker teker çöktüler. Medialar gerçekleri gizlediler, halkları uyutmaya çalıştılar, ama kimse uyumadı. Radyo ve Televizyonlar uydu kanallarıyla her eve girince insanlar gerçekleri görmeye başladılar. Doğu ve Orta Avrupa ülkelerinde üç beş yıl öncesine kadar halk güncel olayları devletin radyo ve televizyonlarından, parti ve sendika gazetelerinden değil, yabancı radyo ve televizyonlardan izliyordu. Bunlar da haberleri, geliştirilmiş inandırıcılık teknikleriyle insanlara çok ustalıkla sunmayı başararak halkın sempatisini topluyorlardı. Baskı rejimlerinin çöküşünde bu tür yayıncılığın çok büyük etkileri oldu. Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde eski rejimler çöker çekmez halklar Batılı medialara kapılarını açtılar ve böylece yabancı ortaklıkların bu ülkelere girip yerleşmeleri hiç güç olmadı.

Bugün Afrika ve Orta Doğu ülkelerinde de insanlar heberleri devlet organlarından değil, yabancı radyo ve televizyonlardan izliyorlar. Liderlerin ve bakanların nutukları, uzun uzun propaganda konuşmaları ve protokol haberleri insanların hiç ilgisini çekmiyor. Radyolarda ve televizyonlarda başka dalga uzunlukları, başka kanallar aranıyor. Düğmeyi çevirdiniz mi resmi uyuturuculara kulaklarınızı tıkamış oluyorsunuz. Gerçekler kulaktan kulağa yayılıyor. En büyük tirajlı söylenti ve fısıltı gazeteleri yapıyor. Olaylar abartılı abartılı tehlikeli boyutlara ulaşıyor. Sansür ve baskı mekanizmaları bunları kullananlara karşı işleyince yeni bunalmaların doğduğunu görüyoruz.

Son yıllarda yalnız baskının egemen olduğu ülkelerde değil, Avrupa'nın en liberal ülkelerinde bile gazetecilerin ve mediaların yer yer ve dönem dönem inandırıcılıklarını yitirdiklerine tanık olduk. Batı ülkelerinde yapılan kamuoyu, okuyucu, dinleyici ve izleyici araştırmaları bunun sayısız örneklerini verdi. Romanya'da ve Fransa'da bazı olayların yansıtılmasında büyük saptırmalar olduğu anlaşıldı. Körfez Şavaşı ile ilgili haberlerin nasıl bir süzgeçten geçirildiği bütün insanların gözlerinin önüne serildi. Yalnız Fransa'da bu konuda 10'un üstünde kitap yayınlandı. Gazetecilere ve medialara olan güven çok sarsıldı ve insanlar düş kırıklığına uğradılar.

Kamu hizmeti

Gelelim mediaların kamu hizmeti görmelerine. Kamu hizmeti ve kamusal yayın organları konusuna geniş açıdan baktığımız zaman herşeyden önce bir kavram kargaşasının var olduğunu görüyoruz. Medialar bir kamu hizmeti yapmak zorunda mıdır, değil midir? Çeşitli yorumlar ortaya çıkıyor.

Serbest piyasa ve pazar ekonomisinin kurallarına uyarak yönetilen medialar neden kamu hizmeti yapmak zorunda olsunlar? "Ben kendi kazancıma bakarım, kamu hizmeti benim görevim edgildir" diye açık açık konuşanlar olmuyor mu? Elbette her ülkede herşeyden önce kâra yönelik mediaların olduğu bir gerçektir. Bunlar iletişimi bir

ticaret yolu olarak ele almışlardır. Basında bunların amacı yüksek tirajlar sağlayarak bol reklam almaktır. Bunlar hükümetler üzerinde birer baskı grubu oluşturlar. Bunların basın dışında da çeşitli ortaklıkları, yan kuruluşları ve holdingleri vardır. Basındaki güçleri yan işlerini yürütmelerine yardımcı olur.

Özel televizyonlara da birçok yerde aynı görüş ve tutumlar yön verir. Amaç yine bol reklam almak ve bunu sağlamak için de çok geniş sayıda izleyici toplamaktır.

Peki neler gerekir çok izleyici toplamak için? Kamu hizmeti mi, yoksa bol loteryalı varyete programları mı? Elbette varyete programları. İzleyicilerin kaçta kaçı kaliteli programları arıyor? Dünyanın her yerinde bu böyle. Açık oturumlar, tartışma programları, bale ve klasik konserlerle geniş kitlelere ulaşılamıyor. İzleyici eğlenceyi, varyeteyi, loteryayı seçiyor. Bunu hiç küçümsemiyoruz. Bu tür yayınları yapanlar bu işleri pek halagötürüyorlar. Tamam, ama bu yayınları yapanların birer kamu hizmeti yaptıklarını söyleyebilir miyiz? Dünyanın hiçbir yerinde bu tür yayınları yapanlar kamu hizmeti yaptıklarını öne sürmüyor ve kendilerine ayrıcalık tanınmasını istemiyorlar.

Devletin organları

Gelelim devlet organı olan Radyo ve Televizyonlara. Yakın tarihlere kadar bunlar birçok ülkede yayın tekelini ellerinde bulunduruyorlardı. O günler geçti. Ama, yine dâyananlar yok değil. Yine burada o sözcük kargaşası karşımıza çıkıyor. Devletin yönetimindeki radyo ve televizyonlar kamusal yayın araçları mıdır? Bunlar tek bir partinin, ya da bir cuntanın yönetiminde olurlarsa kamusal yayın organı sayılabilirler mi? Bir ülkede iletişim araçla-

rında çoğulculuk yoksa, mediaların içinde çoğulcu görüşlere yer verilmiyorsa, medialarda çalışanlar yönetime katılmıyorlarsa kamusal bir yayıncılık düzeninde hiç söz edebilir miyiz?

Biliyorsunuz, 50 yıldan beri Avrupa'dan EBU ya da UER dediğimiz bir yayın birliği var. Bu birliğin üyesi olan radyo ve televizyonlar hep "kamusal yayın organı" olarak adlandırılan radyo ve televizyonlardır. Fransa'da, İspanya'da, Almanya'da, İtalya'da ve Türkiye'de bunlar yakın zamanlara kadar hep tekeli durumundaydılar. Bazıları katıksız devlet organıydı, bazıları da, Almanya'da ve İngiltere'de olduğu gibi, devlet karşısında özerkliği olan, bazen de az çok bağımsızlığı olan, yerel yönetimlerin ve çeşitli kamusal örgütlerin katılımı ile kurulmuş kurumlardı. Biz bunların hepsini bir potaya koyabilir miyiz? Hepsine "kamu hizmeti gören kamusal yayın organları" diyebilir miyiz? İçlerinde yalnız kamu hizmetine yönelik yayın organları da vardı, iktidar partisinin hizmetinde olanlar da. Diyorum ya, bir kavram kargaşası var. Fransa'daki **Service Public** ile Amerika'daki **Public Broadcasting** aynı şey değil, aynı anlamı taşımıyor. Biz bunlara "**Kamusal yayın organları**" ya da "**kamu hizmeti gören yayın organları**" dediğimiz zaman iş büsbütün karışıyor. Buna bir açıklık getirmek gerek.

Demek ki, ortada özel radyo ve televizyonlar var, bir de devlet yönetimindeki radyo ve televizyonlar. Batı ülkelerde bunlar özerk de olabiliyorlar, o da çok iyi. Ama iletişim dünyasında bir de **Üçüncü bir yaklaşım** var. O da özel sektörün ve devlete bağımlılığın dışında **Sivil Toplum** radyo ve televizyonlarının geliştirilmesi. Bu tür yayın organları şu ilkelere yöneliyorlar:

- Devletin yönetiminde olmamak;
- Özel sektöre dayalı olmamak;
- Yalnız reklamcılığa dayanmamak;
- Reklam amacıyla yayının kalitesini düşürmemek;
- Varyete programlarına değil, kültür programlarına ağırlık vermek;

- İzleyiciye bol haber iletmek ve gerçekleri duyurmak;
- Programlara halkın katılımını sağlamak

Bu tür yayın organları kültür merkezlerinin, vakıfların, yerel yönetimlerin ve çeşitli kamusal toplulukların katılımıyla da kurulabiliyor ve bunlar ne devlete, ne de büyük sermayeye bağlı olmuyorlar. Ama devletin de bu yayın organlarına kültür fonlarından yardım etmesi isteniyor. Dünyada kültür, eğitim, sanat ve haber ağırlıklı yayınların izlenmediği söylenemez. Toplumlara yönelik, düşünce oluşturan insanların, seçkinler ve aydınlar bu tür programlar arıyorlar. Onlar azınlıklar ama, onların da istekleri var. Onları hiçe mi saymak gerekir? Şimdi birçok ülkede kültür ve haber ağırlıklı tematik programlar geliyor. Örneğin Fransa'daki **France-Info** gibi 24 saat haber ve röportaj yayınlayan radyolar kuruldu. Bunlar da aydınların, seçkinlerin gereksinmelerine yanıt veriyorlar. Devlet nasıl eğitim ve sağlık hizmetlerinden sorumlu ise iletişim hizmetinden de sorumludur. Bunu yaparken, bir kâr amacı güdemez. Bu tür hizmetleri yapanlara da yardımcı ve destek olmak, kolaylık göstermekle görevlidir. Bağımsız Radyo ve TV Yüksek Kurulları frekans dağıtımında bu tür Sivil Toplum yayın organlarına yer ayırmak ve kamu hizmeti gören radyo ve televizyonları kayırmakla sorumludur. Devlet çok uluslu ortaklıkların ve büyük sermayenin katılımıyla büyük yayın kurumlarının dışında kurulması ve gelişmesi gereken **Sivil Toplum** sektörünün sorunlarını ele almak zorundadır. Kamu hizmetinin en ağır yükünü onlar taşıyacaktır. Peki öteki yayın organlarının kamu hizmeti görevleri yok mudur? Vardır elbette. Radyo ve TV yüksek kurumları onlara ulusun malı olan frekansları kullanma hakkını ve imtiyazını vermektedir. Bu imtiyazların bir bedeli vardır. O da inandırıcı olmak, gerçekleri gizlememek ve bir kamu hizmeti yüklenmektir. Hiçbir yayın organı bu açıdan kendini sorumsuz ve yükümsüz sayamaz.

Medyalara Güvensizlik

Fransa'da kamuoyu araştırma firması **SOFRES**'in Telerama, La Croix, L'Evènement ve Mediaspouvoirs dergileri için yaptığı bir araştırma halkın medyalara güveninin azaldığını gösteriyor. Halkın % 67'si basına, radyoya ve televizyona güvensizlikle bakıyor, medyalara güvenenlerin oranı ise sadece % 33.

Televizyon haberlerinin doğruluğuna inananların oranı % 49, inananların oranı ise % 51. Daha önce 1988-89 yıllarında yapılan araştırmalar halkın % 65'inin televizyon haberlerine güvendiğini göstermişti.

Medyaların içinde halk en çok radyoya güveniyor. Radyoların inandırıcılık oranı % 57.

Basına da halkın güveni yüksek değil. Okuyucuların % 49'u gazetelerin gerçekleri yansıtmadığına inanıyor. 1988-89 araştırmaları gazetelerin gerçekleri yansıtmadığı kanısında olanların oranının % 45 olduğu göstermişti.

Serbest meslek sahiplerinin, memurların, aydınların ve ücretlilerin basına olan güvenlerinde önemli düşüşler olduğu görülüyor.

Bu grup insanların televizyonlara olan güvenleri de çok büyük ölçüde azalmış.

18-24 yaşlarındaki gençlerde bu düşüş çok daha önemli. Güvenlerin oranı % 45'den % 7'e düşmüş. Gençlerin basına olan güvenlerinde de büyük düşüşler var. Yalnız radyo inandırıcılık oranını koruyor.

Ekonomik ve siyasal baskıların etkileri üzerinde de oranlar açıklanıyor: Halk % 56'sı gazetecilerin siyasal baskılar karşısında bağımsızlıklarını yitirdikleri kanısında; gazetecilerin ekonomik baskılardan etkilendiğine inananların oranı da % 58.

Sonuç şu: Fransızların salt çoğunluğu gazetecilerin özgürlüğüne inanmıyor. 18-34 yaşlarında olanların inançları ise çok düşük.

Medyaların olayları yansıtmadığı kanısında olanların oranı % 49. Özellikle eski Başbakan **Pierre Bérégovoy**'ün intiharı, Olympic-Marseille futbol kulübü olayı, GATT tartışmaları, işlerine son verilenler konusunda da halk medyaların gerçekleri gerektiği gibi yansıtmadığına inanıyor.

Devlet Bakanı Yıldırım Aktuna diyor ki:

"Haber kuruluşu kâr amacıyla kurulan bir işletmedir. Ancak sadece pazar kurallarıyla yönetilemez. Enformasyon bir mal değildir. Medya işletmecileri haber tüccarı olmamalıdır."

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu'nun düzenlemiş olduğu "Medyada İnandırıcılık ve Kamu Hizmeti" panelinde bulunmaktan büyük bir mutluluk duymaktayım. Bu kadar güncel ve kapsamlı bir konuyu tartışmaya açmış olmanızdan dolayı sizlere içtenlikle teşekkür ederiz.

Özellikle, son günlerde yaşadığımız sorunlar bu panelin önemini daha da belirgin hale getirmiştir. Sanıyorum burada samimiyetle dile getirilecek görüşler halen yaşamakta olduğumuz sorunların çözümünde bizlere yol gösterecektir.

Cumhuriyetin kurulmasından bu yana yakın tarihimize şöyle kısaca baktığımızda, ülkemizin büyük bir gelişme gösterdiğini, büyüdüğünü ve kalkınma yolunda hızla ilerlediğini görüyoruz. Bu hızla gelişen basın yasaların, kültürel normların ve geleneklerin önünde gitmektedir. Yani, Türkiye bir devrimin içerisindedir. Bu hızlı gelişim ve değişim süreci içerisinde yerleşik kuruluşlar ve değerler de kendilerine yeni bir yol çizmek durumundadırlar.

Tabii bu yol çizilirken, bu devreyi sarsıntısız, sancısız ve demokratik amaçlardan ve uygulamalardan uzaklaşmadan atlatmak zorundayız. Takdir edersiniz ki, en doğru, en akılcı olanı ve hepimize en yakışanı da budur.

Teknoloji gelişimi ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması demokratik yapıların dördüncü gücü olan medyanın gücünü arttırmasının yanı sıra önemini de arttırmıştır.

Dünyanın birçok ülkesinde medya, bizim ülkemizdeki gibi ani bir büyüme göstermiştir. Bu ülkelerde şüphesiz teknik ve yasal alt yapıyı yeterince oluşturmadan medyayı kurumsallaştırmak zorunda kalmışlardır. Bizde de durum maalesef farklı olmadı. Diğer ülkelerin tecrübelerinden yararlanmak mümkün olabilirdi belki. Ancak,

her ülkenin kendi öz şartlarının olduğunu ve tam bir adaptasyon sağlamanın bu anlamda güç olduğu bir gerçektir.

Bu durumda kendimiz için en iyiyi yaşaya yaşaya ve öğrenerek bulacağımıza inanıyorum. İşte bu nedenledir ki, her zamankinden çok yeni seslere, yeni fikirlere ihtiyacımız var. Ancak fikirlerimizi ön yargıdan uzak, insani değerleri önde tutan yapıcı bir tutumla dile getirmeliyiz.

İnsanı gözetmeliyiz. Çünkü bütün kurumların varoluş nedeni insandır. İnsanın hakları ve ihtiyaçları esastır. Üretilen bir hizmetin, alıcısı da vericisi de insandır. İnsansız devlet, medya ve demokrasi olmaz. Kısacası insansız hiçbir şey olmaz. Öncelikli dayanağımız bu olmalıdır.

Medyanın fonksiyonu

Medyanın temel fonksiyonu insanların bilgilendirmektir. İnsanın da temel hakkı haber alabilmektir.

Enformasyon ne medyanın, ne de kamu otoritelerinin malıdır. Yayıncılar, gazete sahipleri ve gazeteciler haberin tek sahibi olduklarını düşünmemelidir. Haber kuruluşları enformasyonu sadece ticari amaçla görmemeli, vatandaşın temel hakkı olarak görmelidirler. Bu nedenle; medya okuyucu ve seyirci sayısını yükseltmek için haberin ve yorumların ne özünü ne de kalitesini istismar etmemelidir.

Türkiye'de bugün için kullanılan kitle iletişim araçlarıyla bize ulaşan bilgi akışının şimdi radyo dalgaları, kablo ve uydu kanalları gibi yeni enformasyon teknolojileri ile güçlendirildiği ortadadır.

Kitle iletişim doğasında varolan karmaşık üretim ve yayın süreci sonucunda enformasyon süreci de daha karmaşık bir yapıya bürünmektedir. Önemli olan bu karmaşık süzgeçten gelen enformasyonun doğruluğunun ve tarafsızlığının güvence altına alınması ve mesajın nasıl verilmesi değil, mesajın kendisinin ne

olduğu konusunun belirginlik kazanmasıdır. Bu medyanın güvenilirliği ve inandırıcılığını sağlayan en önemli unsur, Basın Ahlak Yasası'nın tepe noktasıdır.

Bu durumda, enformasyonun ahlak kurallarına göre işlem görmesini sağlamak için hedeflenen izleyiciye bir kitle olarak değil de, bireyler olarak bakılmalıdır.

Hal böyleyken, yazılı basındaki çeşitliliğin artması özel televizyon kanallarının çoğalması sonucunda rekabet gündeme gelmiş ve bunun sonucunda da en sansasyonel başlıklar aranmış, televizyonlar en çarpıcı görüntüleri kullanarak, izleyici üzerinde duygusal bir etki yaratmaya çalışmışlardır. Bu da doğal olarak, bilginin aktarılmasında ciddi sorunlar yaratmıştır.

Enformasyon ve iletişim yalnızca bir imaj haline dönüşmüştür. Bu da gerçeklerin gerçek olmayanlarla karıştırılmasına yol açmış, gerçekler sadece bu imajlardan ibaretmiş gibi algılanmaya başlanmıştır.

Karalama kampanyaları

Bugün; acımasız rekabet ortamına giren yayımcılar daha çarpıcı, daha okunabilir, daha seyredilebilir olma arzusuyla kendi aralarında, birbirlerine karşı, diğer kişilere ve kurumlara karşı bir karalama kampanyası sürdürmektedirler. Hiç unutulmamalıdır ki, bu tür bir rekabet anlayışı medyaya duyulan güvenin azalmasına ve medyanın inandırıcılığının zaafa uğramasına yol açacaktır. Medyadaki bu ahlaki değer sarsıntısının kendi güvenilirliğini zedelemesinin yanı sıra, demokrasi-miz üzerinde de olumsuz etkilere yol açabileceğini de gözönüne almak durumundayız.

Oysa amaç nedir? Demokratik yapıyı sağlamlaştırmak ve geliştirmek için bu yöntem en uygun olanı mıdır? Demokrasilerde söz sahibi olan halktır, insanlarımızdır ve doğru bilgi edinmek de onların temel haklarıdır ama, biz ne yapıyoruz? Haberi yorumla karıştırıyoruz

ve doğruyu bulma inisiyatifini halkın elinden alıp, medya aracılığıyla halkı ikna etme yolunu seçiyoruz. Yani yorumlu haber sunuyoruz.

Sanyorum, burada bütün basın, yayıncılar, gazeteciler hayati derecede önem taşıyan ahlaki bir seçim yapmak zorundalar. Ya tüm "Sanatlarını ve "Becerilerini" izleyicilerini veya dinleyicilerini kendi kanallarını izlemeye ikna etmek için veya gazetelerini okutmak için kullanacaklar. Ya da bunun aksini yapıp tarafsız, doğru mesajlarını ve haberleri aktararak halkı pasif durumdan aktif duruma getirerek gerçek bir demokratik katılım sağlayacaklardır.

Pazar kanalları

Haber kuruluşu kâr amacıyla kurulan bir işletmedir. Ancak, sadece pazar kuralları tarafından yönetilemez. Çünkü enformasyon bir mal değildir, bireylerin sahip olduğu bir haktır. Dolayısıyla, haber kuruluşunun işletmecileri haber tüccarı olmamalıdır.

Haber kuruluşu yöneticileri enformasyonun sosyal ve kamusal etkilerini gözardı etmemelidirler. Çünkü bir haber kuruluşu yalnızca bir iktisadi teşebbüs değil, aynı zamanda sosyal bir teşebbüstdür. Sadece artan okuyucu sayıları ve dolayısıyla artan reklam kârı ile ilgilenmemelidirler. Aksi takdirde haber kuruluşu insanları enformasyonun sujesi olmaktan ziyade, enformasyonun objesi olarak nitelendirerek reklamcılara hizmet etmiş olacaktır.

Enformasyon ve iletişim hizmetinde insan araç olarak görülmemelidir. İnsanı araç olarak görmek amacımıza ulaşmak için ahlaki unsurların yapılan işlerde gözetime anlamına bile gelebilir. Şimdi soruyorum; doğru olan bu mudur?

Haber özgürlüğü ve güvence

Haber sağlayan gazetecinin, özgür ve nitelikli bir iş çıkardığından emin olmak gerekir. Hiç kuşkusuz gazetecilere iyi ücret ve uygun çalışma şartlarının sağlanması bu güvencenin oluşmasında önemli bir rol oynar. Biz biliyoruz ki, bu arkadaşlar herşeye rağmen özverili çalışmalar yapmaktadırlar. Bunun dışında, gazetecinin resmi makamlar veya çeşitli sektörlerle olan ilişkilerinde gazeteciliğin gerektirdiği temel bir ilke olan haber özgürlüğü veya tarafsızlığına gölge düşürecek

herhangi bir etki veya ilişkiye göz yumulmaması hususuna özen gösterilmelidir.

Kısacası kamuoyunun yararına ve vatandaşa hizmet veren yayıncılar, fikir olgunluğu düzeyinde ülke genelini ilgilendiren temel konularda ilkelerini belirleyip, yayıncılıklarını bu doğrultuda sürdürmelidirler. Ayrıca, enformasyonun, özellikle radyo ve televizyondan verilen haberin, kültür ve eğitim açısından önemi ve rolü ile kamuoyu üzerindeki etkileri bilinmektedir.

Bu rolünden ötürü, medyanın gerçekte kamuoyunun temsil ettiği, resmi makamların veya eğitimsel ve kültürel kurumların görevini üstleneceği gibi bir sonucu çıkarmak çok yanlış olur.

TV'nin etkileri

Medyanın, özellikle de televizyonun çocukların ve gençlerin davranışları üzerinde büyük bir etkisi olduğunu gözönüne alarak vahşeti ve saldırganlığı öne çıkaran ve özendirici, seks konusunu ve tüketimciliği istismar eden veya içinde özellikle uygunsuz bir lisanın kullanıldığı yayınların yapılmamasına özen gösterilmesi gerekir.

Her yayın kuruluşunun ideolojik ve politik eğilimleri olabilir. Çalışanların da buna saygı göstermesi doğaldır. Ancak, bu saygı, vatandaşların bilgi alma hakkı, haberde doğruluk ve ahlaki değerler ilkelerini zedelemeyecek sınırlar içinde tutulmalıdır. Bu durum bize medyada demokrasi ve şeffaflık ilkesinin devlet yönetimindeki şeffaflık ilkesiyle paralel bir gelişme göstermesi gerektiğini hatırlatmaktadır. Her ikisi de vatandaş için, gerçek bir demokrasi için zorunludur.

Demokrasi ve hukuk kuralları

Dünya haritasının karşısına gettiğimiz zaman parmağımızı gözü müz kapalı uzattığımızda hep ortalarda bir yerde parmağımız Türkiye ile buluşur. Öyle ışık saçan zengin bir ülkedir ki, yıllardır bütün iç ve dış saldırılara rağmen hala dimdik ayakta durmaktadır. Ülkemiz bu hızlı kalkınma sürecini zorlu, mücadele dolu ama herşeye rağmen demokrasi ve hukuk kurallarına bağlı kalarak aşmaya kararlıdır. 2000'li yıllara ulaşırken, Türkiye bu şans yakalamıştır. Gelişmiş ülkelerin gözlerini kainata diktiği, evreni keş-

fetmeye başladığı bu dönemde, Türk halkı da özel ve kamu kuruluşlarıyla başını gökyüzüne doğru çevirmek zorundadır. Tüm kurumlar ticari kaygılarının yanı sıra, insan ve topluma yönelik görev yapma bilinci içinde olarak çalışma ve hizmetlerini sürdürmeli, büyük sosyal gruplar ile sanayi ve kentsel devletin yarattığı yeni ihtiyaçlar yönünde konsensüse varabilmelidir. Tartışmasız çıkışımız budur. Biz konuyla ilgili kendimize düşen her türlü görevi üstlenmeye hazırız.

Radyo-TV Yasası

Bildiğiniz gibi, Radyo-Televizyon Yasa Tasarısı Meclis'e sunulmuş, 24 maddesi kabul edilmiş durumdadır. Bu yasa tasarısının hazırlanması sırasında özel televizyonların görüşlerine başvurduk. Eğer gözden kaçtıysa ifade etmek isterim ki; özel televizyonların ilk defa meşrutiyet kazandığı bir girişim olmuştur bu. Biz bu girişimleri sürdürmek kararındayız. Bu konuyla ilgili her türlü talebe açığız. Devlet fikir ve düşünce özgürlüğünden ve bunların serbestçe dile getirilmesinden yanadır. Ancak devlet yasal düzenlemeler yaparken bu kuruluşların kamu yararına hizmet vermesi gerçeğini gözardı edemez ve etmemelidir. Devletin asli görevi zaten budur. Dolayısıyla, özel kuruluşlar bu konuyla ilgili taleplerini yaparken kamu hizmeti yaptıklarını ve bu yasanın kamu yararına düzenlenen bir yasa olduğunu unutmamalıdır. Yasalar değişebilir. Günün şartlarına uydurulabilir. Bu her zaman mümkündür. İhtiyaçlar da zaten bunu zorunlu kılar. Ama burada önemli olan yasanın bir an evvel çıkarılmasıdır. Ben özel ve kamu kuruluşu ayırımı yapmaksızın ülke çıkarlarını her şeyin önünde tutan, sağduyu sahibi yöneticilerin bizlere destek vereceği inancını taşıyorum. Elbette bu bir basın ahlaki yasası değildir. Zaten medya kuruluşlarımız bunu dünya standartlarını izleyerek ve ülkemiz gerçeklerini düşünerek kendiliğinden yaratacağı ve öyle inanıyorum ki, bu konuda en büyük destek ve yardımı da kamuoyundan alacaktır. İnsanlar beğenecek izleyecek, beğenmeyecek, eleştirecek ve zaman içinde dengeler oluşacaktır. Unutmayalım ki, eleştiri de bilginin ve doğrunun kaynağıdır.

İletişim araçlarında saydamlık arayışı

Paul Klee kendisinin ve arkadaşlarının sanat anlayışlarının manifestosu niteliğindeki meşhur **Jena Konuşması**'nın bir yerinde, yaptığı resimlerdeki figürleri amcasına benzetemeyen veya daha da vahimi amcasına **benzetemeyen** naif resim meraklılarından söz eder.

Bugün hepimiz, medya karşısında, tıpkı Klee'nin resimlerinde amcasını arayan insanlara benziyoruz.

Tıpkı onlar gibi biz de bu karışık tablodan, bildik, tanıdık bir simanın bize gülümsemesini istiyoruz.

Bazılarımız, biraz daha ileri giderek, tıpkı Klee'nin resimlerini, Rönesans'tan bu yana birikmiş olan tecrübelerin dayandığı ölçülerle değerlendiren eleştirmenler gibi davranıyoruz.

Bir türlü, karşımızdaki tablonun, bundan öncekilerden, **bundan öncekilerin tümünden farklı; mahiyet itibariyle farklı** olduğunu kabul edemiyoruz.

Saniyorum, bugünkü panelimizin konu başlığında da, bu sıkıntının izlerini görmek mümkün.

Bugün burada bizden medyanın güvenilirliğini, inanırlığını sorgulamamız bekleniyor.

Bir başka ifadeyle, medya için geçerli olacak, **geçerli olmasını istediğimiz** genel doğrular üzerinde konuşmak istiyoruz.

Bazılarımız açıkça, bazılarımız da zımnen, bu genel doğruların medya için, zorlayıcı değilse bile, yönlendirici olmasını istiyoruz.

Tıpkı bir zamanlar, gazetelerin künyelerinde yazdığı gibi medyanın kendisini bir "medya ahlak yasasıyla" bağlı saymasını istiyoruz. "Farklı zamanlarda, farklı kültürlerde, farklı ahlak telakkileri ortaya çıkmış olabilir. Ama hepsinin ortak paydası, bir kurallar bütününe da-

yanmalarındır. Günümüzde de medyanın böyle bir kurallar bütününe ihtiyacı var" diye düşünüyoruz.

Doç. Dr. Nabi Avcı *Anadolu Üniversitesi* *İletişim Fakültesi.*

Oysa bugünün dünyasında, ortadan kalkan sadece **şu** veya **bu** bütünlük değil; bizatihi "bütünlük" ideasının kendisidir. İşte bu yüzden, özellikle iletişim alanında, bugün bir şirazesizlik, bir odaksızlık, bir parçalanmışlık yaşanıyor. Bu da ister istemez, gündelik hayatımıza da, siyasi süreçlere de yansıyor. Yanlış söyledik, yansımıyor? Bütün o süreçlerle içiçe, adeta birbirlerini doğurarak, birbirlerini emzirerek, birbirlerini büyütürken, bunların hepsi, genel şirazesizliği kural haline getiriyorlar.

Ama buna rağmen, biz yine de, medya dünyasında da, doğrularla yanlışla veya doğrularla yalanlar arasında bir çizgi olsun istiyoruz.

Ve bu iyi niyetli isteklerimizle, non-figüratif bir toblada amcasını arayan insanlara çok benziyoruz.

Bütün iyi niyetimizle, eskiden denenmiş, bildiğimiz, alıştığımız çözümlerden birini uygulayversek, işlerin yoluna gireceğini, **düzenin** oturacağını sanıyoruz.

Mesela, oturup, eski Matbuat Kanunu'nu hazırladığımız gibi, Posta Telgraf Nizamnamesini hazırladığımız gibi, aynı azim, şevk ve kararlılıkla, Radyo Televizyon Yayıncılığını düzene sokacak yasa önerileri hazırlıyoruz. Ama bu öneriler veya tasarılar hazırlanırken, bir maddenin müzakeresi bitip, öteki maddenin müzakeresine geçene kadar teknoloji kuşak değiştiriyor. De-

mek ki, en azından sorunların hızıyla, çözüm önerilerinin hızı arasında, eskiden olmayan bir uyumsuzluk var ve o yüzden, geliştirdiğimiz çözümler bir türlü tabloya oturmuyor. Bu bir...

İkincisi... Oturmuyor, çünkü kitle iletişim teknolojilerindeki gelişmeler sonucunda kollektif sembol repertuarımızda ve gerek ulusal, gerekse uluslararası sembol trafiğinde ortaya çıkan başdöndürücü dönüşüm, bu yüzyılın başlarında kübistlerin resim sanatında, izafiyetçilerin fizikte gerçekleştirdikleri devrime çok benziyor.

Görsel, işitsel ve düşünsel semboller

Bu devrim, nasıl zaman ve mekan anlayışımızı, perspektif ve denge duygumuzu, bütünlük kavramımızı paramparça etmişse; televizyon ve bilgisayar da, görsel, işitsel ve düşünsel sembol trafiğimizi altüst ediyor.

Bugün, her düzeyde iletişimin koordinatları, zaman ve mekan boyutları, televizyon ve bilgisayar öncesi dönemlerden mahiyet itibariyle farklıdır. Bu yeni dünyanın en belirgin özelliği, bir bütünlük fikrini artık imkansız oluşudur.

Televizyon ve bilgisayar dünyası, hoşumuza gitse de gitmese de, işimize gelse de gelmese de kaotik bir dünyadır. Bu dünyanın, bir başı, bir ortası, bir sonu yoktur. Bu sürecin, bu kaotik sürecin içinde yer alan tek tek programların kendi içinde bir tutarlılık, bir bütünlük peşinde koşmaları, kendilerini şu veya bu ahlak anlayışıyla kayıtlı addetmeleri ve zaman zaman bu amacı gerçekleştirebilmiş olmaları, **sonucu** değiştirmez. Zira televizyon dünyası, tek tek televizyon programlarının aritmetik toplamına indirgenemez. Tıpkı bilgisayar dünyasının, tek tek bilgisayar program-

larının, bilgisayar uygulamalarının aritmetik toplamına indirgenemesi gibi...

O yüzden, tek tek televizyon programlarına, veya tek tek bilgisayar programlarına uygulayabileceğimiz ölçütleri, mesela bir etik düzene bağlılık, iç tutarlılık, bütünlük gibi ölçütleri, bu programların aritmetik toplamından her zaman fazla çıkan televizyon dünyasına uygulayamayız.

Veya tersinden söylersek, genel olarak medya için, kendi içinde tutarlılık olan, bir bütünlük ve etik boyut taşıyan genel bir çerçeve çizip, sonra tek tek programların bu çerçevenin neresine, ne kadar oturduğunu ölçmek mümkün değildir. Zira medya ne yapıyorsa, zaten o genel çerçevelerin tümünün reddinden kaynaklanan o kaotik totalitesi içinde yapıyor. Tek tek programlarla, haberlerle, fotoğraflarla yapıyor. Bunların aritmetik toplamıyla da yapıyor.

Öyleyse ne yapalım? Elimiz kolumuz bağlı oturalım mı? Amcamızı unutalım mı?

Hayır unutmayalım. Zaten, gerek bu toplantı, gerekse medyanın bizzat kendi kendini sorgularken kullandığı üslup da gösteriyor ki, biz, herşeye rağmen, bu kaotik tabloya şöyle ya da böyle, bir anlam kazandırmak istiyoruz.

Öyleyse, deminden beri söylediklerimize, bir de tersinden, yani eskilerin deyimleriyle **mefhumu muhalifinden** yaklaşmayı deneyelim:

Eğer kaotik televizyon dünyası veya daha genel bir ifadeyle kaotik medya dünyası, tek tek programların, filimlerin, haberlerin, fotoğrafların aritmetik toplamına indirgenemezse; **bu tekil bileşenler de, o dünyanın aritmetik bölümüne indirgenemezler.** Paradoksal gibi görünebilir ama, bu tekil bileşenlerin her birinde de, toplama girmeyen, yani hesaba katılmayan bir **artı x** hep vardır. İşte **biz insanların**, bizi aşağılayan, bizi kullanan, bizi standart bir bilgisayar figürüne, edilgin bir alıcı konumuna indirgeyen medya terörüne karşı kullanabileceği-

miz en büyük koz, her yaptığımız programa, her yazdığımız habere, her çektiğimiz fotoğrafa farkına bile varmadan yüklediğimiz, bu **artı x**'te gizlidir.

Şimdi bu soyut lafları, Türkiye bağlamında, elden geldiğince somutlaştırmaya çalışırsak ne söyleyebiliriz?

Öneriler

Üzerinde düşünölmeye değer olduğunu sandığım bazı önerileri kısaca özetlemeye çalışayım:

1. **Kamuoyu**, kendisine seslenenlerin kim olduklarını, nereden konuştuklarını bilmek hakkına sahiptir. Yani, toplumsal sembol trafiğine, kitle iletişimine müdahil olan bütün aktörlerin, olabildiğinde **şeffaflaştırılması** gerekir. Bunun Türkiye'de pratik olarak anlamı, öncelikli, bütün basın-yayın kuruluşlarının sermaye yapısının, basın dışı hangi sektörlerde ne tür etkinliklerde bulduklarının olabildiğince bilinir hale gelmesidir. Serbest piyasa koşullarının ve rekabet ortamının, zaman içinde, kendiliğinden bu şeffaflığı sağlayacağını düşünmek, öyle sanıyorum ki, aşırı iyimserlik olur.

2. **Vakit geçirmeden, temel eğitim müfredatı için bir iletişim bilinci dersi geliştirmek ve çocuklarımızı medyanın nasıl doğduğunu, nasıl serpiildiğini, nasıl dal budak saldığını, bugün artık nasıl işlediğini, en uç örneklerle anlatarak, onların tek tek programlarda yatan **artı x**'leri görmelerini; yoksa bile her programda, her haberde, her fotoğrafta bu **artı x**'i aramalarını sağlamak.** Böylece medya üzerinde, insani değerleri öne çıkaran bir tüketici bas-kısı oluşturmak...

3. **Ölçekleri küçöltmek:** Bugün, özellikle kitle iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin de etkisiyle, her alanda ölçekler çok değişiyor. Sanayi devrimiyle çok derinden ahlaklı olan "ulus devleti", günümüzde optimum siyasi örgütlenme ölçeği olmaktan hızla çıkıyor. Nitekim bu yüzden, pek çok büyük şehir veya "metropolitan çevre", içinde yer aldığı ulus devletin genel eğilimle-

rinden kopuyor; kendi başına ve kendine mahsus bambaşka bir siyasi, iktisadi, kültürel atmosfere geliştiriyor. Buna benzer **merkezcil eğilimleri**, farklı toplumsal gruplar veya tabakalar arasında da göröüyor.

Mesela teknokratlar, akademisyenler, sanatçılar veya daha genel bir ifadeyle intelijansiye hızla ulusal devlet ölçeğinin dışına veya üstüne çıkıyor, çok farklı bir düzlemde kendine kozmopolit bir kimlik ediniyor. Bu onların subjektif tercihlerinden kaynaklanmıyor. Yaptıkları işin gereği olarak, üstlendikleri veya "altında kaldıkları" toplumsal fonksiyonun kaçınılmaz bir sonucu olarak, başka ölkelerdeki mukabilleriyle her gün biraz daha özdeşleşiyorlar.

Ama bütün bunlar olurken, bu insanlar, kozmopolitizmin müntehasında, kendi yerel kimliklerinin de farkına varmaya başlıyorlar. Tıpkı şehirler gibi, onlar da kozmopolitan eğilimlerle yerel eğilimler arasında gidip geliyorlar. Ve ilginçtir, bu gerilimi, bugün biz, pıtrak gibi bütün Anadolu'yu saran yerel radyo ve televizyon istasyonlarında da görüyoruz. Sanıyorum, bizdeki kadar kuralsız ve şiddetli olmamakla birlikte, kozmopolitan eğitimlerle yerel eğilimler arasında bu gerilim, bütün dünyada yaşanıyor. Biraz yakından bakıldığında, bu gearilimin her iki kutbunda da, yeni **kozmpolitan kutapta da, yerel kutapta da, insani değerlere sahip çıkmamızı çok kolaylaştıracak tarihi bir tecrübe birikiminin yattığını görüyoruz.** Eğer kozmopolitizm adına yerel değerleri, yerellik adına da evrensel değerleri hoşgörmek saplantısından kendimizi kurtarabilirsek, **bu çifte birikim**, çok işimize yarayabilir. Türkiye, **bir yandan**, yaşadığımız kargaşanın her geçen gün biraz daha vahamet kesbetmesi nedeniyle; **bir yandan da**, bu **kozmpolitizm-yerellik gerilimini başka birçok toplumdanda çok daha önce ve çok daha şiddetli bir biçimde yaşamış olmanın kazandırdığı tecrübeyle**, bu alanda çok orijinal çözümler üretebilir gibimi geliyor.

Medyanın kamu görevi nedir? Ne değildir?

"Son zamanlarda kamusal görev yapıyor diyerek kişilik haklarına saldırılar başlamış, toplum çıkarları gözardı edilmiştir."

Nezih DEMİRKENT

Medya terörü sözünün tartışıldığı günlerde UNESCO milli komisyonu İstanbul'da bir toplantı tertipledi, yıllarını bu alanda harcamış deneyimli gazetecilerle bilim adamlarını meslek olaylarını tartıştılar. Bunlardan biri de basının kamu göreviydi. Fırsat bulup dinlemek şansını elde edemedik, herhalde ilginç görüşler ortaya atılmıştır. Çünkü şu günlerde kamusal görev yaptıklarını ileri süren gazetecilerin Ankara'da memurları döven polislerden farklı yanı olmadığını ileri sürülmektedir. Bize kalırsa biraz daha ileri gidildiği dahi söylenebilir. Bu sebeple biz de bugün basının kamu görevinden söz edeceğiz.

Kitle iletişim araçlarının kamu görevi yaptığı tezi eskiden beri savunulur ve anlamlı bir tezdır. Ancak öncelikle basına neden böyle bir görev verildiği, kapsamının ne olduğu, siyasal açıdan gerekliliği ve nihayet sınırları ve getirdiği sorumluluk ayrı ayrı tartışılmalıdır.

Basının veya medya da diyebiliriz, kamusal görevi yani haber verme işlevi klasik manada basın özgürlüğü çerçevesinde hak olarak kabul edilir. Bunun için de hakkın kullanılmasının hukuka uygunluğu-nu düşünmek gerekir.

Bu çerçevede gazeteciler hukuk kurallarına uyarken bazen ülkelerin yapısına uygun biçimde kanunlara karşı çıkabilirler bu onları sorumlu-

luktan kurtarmaz suçluluk yaratabilir. Hukuk düzeni içinde yasaların yanlışlığı hep savunulur olmuştur. Bunun istismarını önlemek isteyenler 1975 yılında bilimsel bir toplantıda haberverme işlevlerinin hukuksal olmanın dışında siyasal sisteme uygunluğunu gündeme getirmişlerdir. Demokrasinin var olduğu ülkelerde halktan gizli bir yönetim olmayacağını savunanlar kamusal görevin sorumluluk getireceğini de benimşediler.

Özgürlük ve Sorumluluk

Kamusal görev olarak kabul ettiğimiz gazeteciliğin kapsamı konusuna gelince bunun bir imtiyaz olmadığı aksine görev kabul edildiği, önemli olanın doğrudan halkın bilgilendirilmesinden ibaret kaldığı ve bunu sağlamak için de özgürlüğün var olması gerektiğini kabul edilir. Bir başka deyişle özgürce gerçekleştirilen haber verme görevi bazı hakları ancak gerçeği yansıtmaya yükümlülüğü ile birlikte benimşenir. Nitekim ünlü MacBride raporunda kısaca saptanan yeni kitle iletişim düzeninde kamu görevi verilen kitle iletişim araçlarına sorumluluk yüklenmektedir.

Bu kamusal görevin yerine getirilmesinde siyasal iktidarların önemli yeri olacaktır, haberler özgür olabilmeli, bunu engelleyen unsurlar ortadan kaldırılmalı, haberin dolaşması sağlanmalıydı. Önemli olan gerçeklere uygunluk olduğundan tekelleşmenin önlenmesi, iş gü-

vencesinin verilmesi, iç denetimin bulunması, haberin kaynağına ulaşım için tüm engellerin kaldırılmasına ihtiyaç vardı. Bu anlayış çerçevesinde basın özgür sayılırken bazı kısıtlamalar da getiriliyor ve toplum yararına hareket edilerek televizyon ve radyolarda süre sınırlamaları konuluyor, kültür yayınları yapılması zorunluluk oluyordu. Bütün bunlarda hedeflenen sadece doğru haberin doğrudan halka iletilmesidir. Siyasal güçler bu yolda kendilerine düşeni yapacaklardır.

Sonuç olarak görev sınırları içinde kalındığı sürece sorumluluk doğmayacaktı. Ama sınırların aşılmasına da izin verilmeyecekti. Temel amaç, haberin doğruluğu ve halkın bilgilendirilmesinden ibaretti. Bu yüzden düşünce açıklamanın propaganda suçu oluşturmamak şartıyla bağımsızlığı kabul ediyordu. Ne var ki; hukuka aykırı eylemleri desteklemek, tahrik teşvik ve suçu övme gibi fiiller kapsam dışında kalacaktı. Demokrasinin var olduğu ortamda düzenin değişimini istemek önlenebilirdi. Nitekim bu yüzden Batı ülkelerinin çoğunda bazı kısıtlamalar geçerli olmaktadır. Demokratik bir ülkede faşizan görüşlere olanak tanımak hukuk düzenini bozmaktır.

Bu yüzden Batı Almanya gibi bir ülkede Neo Naziler hakkında takibat yapılmakta, terör örgütleri yasaklanabilmekte bunları teşvik eden yayınlar veya tahrikçi eylemleri destekleyenler tutuklanabilmektedir.

Kişilik hakları

Siyasal düzenin korunmasını benimseyen demokratik ülkelerde bir diğer önemli husus da kişilik haklarının korunmasıdır. Halkın bilgilendirme hakkı kadar kişilik hakları da

anayasa güvencesi altındadır. Burada çelişkili bir ortamın doğması mümkündür. Verilen haberde hangi unsurun ön planda olacağı tartışmaları yapılmaktadır. Bunu çok iyi değerlendirmek için önce bir senteze ihtiyaç vardır. Haber güncel olmak koşuluyla gerçeğe uygunsa ve konuya uygun biçimde verilmişse, toplumun yararı gözönüne alınarak burada hukuka uygunluk düşürülür, yok bu koşullar gözardı edilmişse, güncel değilse, abartılmışsa, yanlışlıklar varsa o zaman kişilik hakları ön planda yer alır.

Çünkü haber halkın bilgilendirilmesi gayesinden uzaklaşmış demektir. Gaye bir kişinin yıpratılmasıdır, bu sebeple kişinin korunması gündeme gelir.

Bu söylediklerimizin tamamı bilimsel doğrulardır. Mesleğimizde bu inceliklerin farkında olan kaç kişinin, sorumluluk mevkiinde oturduğu hep tartışılacaktır.

Çünkü son zamanlarda kamusal görev yapıyor diyerek kişilik haklarına saldırılar başlamış, haberler verilirken özen gösterilmemiş ve toplum çıkarları gözardı edilmiştir. Esasen medya dünyasının tekelleşmeye başladığı şu sıralarda aksinin olması pek mümkün değildir. Örneğin belediye başkanına kızan bir özel televizyon hergün başkan aleyhine maksatlı yayın yapıyorsa bunun kamusal bir görev olduğu söylenemez.

Aynı şekilde günü geçmiş bir haberi günlük hale getirerek bazı ilavelerle sunmak yine kamusal bir görev olmayacaktır.

Toplum çıkarları kaldırıldığı için hukuk düzeni yok edilmiştir. Maksatlı ve ölçülerini aşan bir habercilikle; maksatlı hizmet götürmeyen bir belediye başkanı arasında fark yoktur.

Masa başı haberler

Her mesleğin belirli kuralları vardır, bunlar yazılı olmayabilir ama çalışanların bunları bilmesi gereklidir. Acemilik mazeret sayılmaz, ahçının veya terzinin gösterdi-

ği özeni bizim de göstermemiz doğal kabul edilir. Ne var ki; son zamanlarda hızla büyüyen basın dünyası acemi insanların elinde ve tekelleşen bir ortamda çıkar kavgasına girdiği için suçlanmaya başlamıştır. Haberler masa başından yazılmakta, insanlar şahsi ilişkilere göre değerlendirilmekte hatta bu ölçülere kamuoyu araştırmaları yapan kuruluşlar da ortak edilmektedir. Medya dünyasında alt-üst ilişkileri yok edilmiş genel yayın müdürleri haber yazmaya soyunmuş, öyle olduğu için muhabirler gazete çıkartmak hevesine kapılmışlardır. Bu medyanın çatısında çöküş olarak kabul edilmelidir. Sağlıksız bir bünyenin tülkeye getireceği hiçbir yarar olamaz.

Bunların ötesinde son zamanlarda düzeni sarsacak boyutlarda suç teşvik, olayları tahrik işlemleri de görülmektedir.

Kamusal görevin sorumluluğu tümüyle unutulmuştur.

Habercilik adı altında örgütten örgüte bilgi taşıyanlar aramıza girmişlerdir. Toplanan bilgilerin halka aktarılacak için toplandığını söylemek güç olmaktadır. Nitekim bu yüzden bazı yabancı gazetecilerin Güneydoğu'da tutuklanmalarına tanık olmuşuzdur.

Bunlar gazetecilik adı altında halkı bilgilendirmek fiili görünümünde suç işlemektedirler. Bir güvenlik görevlisinin işbaşında gazetecilik yapması düşünülemeyeceği gibi bir gazetecinin de güvenlik görevlisinin işini üstlenmesi savunulamaz.

Haberlerin mutlaka dolaşması, halkı bilgilendirmek üzere toplanması ve gerçeğe uygun olması koşulu mesleğimizin temel öğeleridir. Bu saydığımız kurallar tüm dünyada vardır.

Gazeteciyim diyen aklına geleni yapamaz veya haber diyerek bir olayı çarpıtamaz hatta ölçüsü dışında büyütmez, bu kabil olaylarda hep mesleğin kuralları gündeme gelir. Hukuka aykırılıkla kanunlara

karşı olmak arasında bir incelik olduğunu kabul etmeliyiz, temel olan demokratik kurallardır, bazı olayları demokrasinin ayıbı olarak görenler aslında ayıp bir iş yaptıklarını öğrenmelidirler. Gazeteci demokratik düzeni bozmak yerine ona güç katar bunu yaparken görevi sadece doğruları aktarmaktan ibarettir.

Görev sınırlarını aşanlar oluyor...

Mesleğin kurallarını bilmeyenler medya terörü sözünden rahatsız olabilirler ama gerçek olanı halkın medyadan rahatsız olduğudur. Bu araştırmalar sonucu saptanmıştır. O halde kamu görevinin tanımına özen göstermemiz gerekmektedir. Yargıyı eleştirme hakkımız vardır ama bunu suçlamaya getiremeyiz, polisin cop sallamasına karşı çıkarız ama eylemcinin polise cop sallamasını tavsiye edemeyiz, kapalı odalardan bilgi almaya çalışırız ama yakalandığımız zaman suçlu olacağımızı bilmemiz gerekir. Bütün bunları yaparken de üçüncü şahısları mağdur etme hakkı bize verilmiştir.

Son yıllarda tekelleşen basın dünyasında haberciliğin önüne kazanç geçtiği için her yol meşru olarak kabul edilmiştir.

Maksatlı yayıncılık artmış, kişi veya şirket ilişkileri ön plana alınmıştır.

Her çeşit ambalaj değişiklikleri de fayda etmediği için tüm promosyon harcamalarına rağmen yeterli okur bulma şansı kalmamıştır.

O halde yapılacak olan görevimizi iyi ezberlemektir. Acemilerin başarılı olduğuna hiçbir alanda rastlanmamıştır.

Maksatlı olmak acemilerle iş yapmak bir mesleğin sadece ayıbıdır. Bunu bilmek için gazeteci olmaya da gerek yoktur. Son söz olarak kamusal görev yaptıklarını sananlar görev sınırlarını çoktan aşmışlardır.

Çünkü, onların bilgileri bu işi yapmaları için yeterli değildir.

(Dünya gazetesinden)

Çin basınında garip olaylar

Seyfettin TURHAN

Basından laf açıldı mı, hep standartlar dile getirilir. Basın ahlakı, meslek ilkeleri, basın özgürlüğü, doğrular, gerçekler, düşünce özgürlüğü falan, filan. Tüm bu sıralananların ülkeden ülkeye toplumdaki topluma asla değişmeyen kâlıpları vardır. Bu konularda bir eleştiri söz konusu olduğunda şikayetçi söze "Dünyanın hiçbir yerinde..." diye başlar. Gazeteyi bayilerde görenlerin bile zengin bir basın kültürüne sahip oldukları hemen herkesin her günkü gözlemleri arasındadır.

Gerçek öyle midir acaba? Ayrıca öyle olabilir mi dersiniz? Ülkeden ülkeye, toplumdan topluma yasalar-dan geleneklere, göreneklere, davranış biçimlerine, çeşitli kavramları anlayış ve yorumlamaya varıncaya kadar inceli kalınlı, pek çok farklar olduğuna göre bu farklılıkların basına da yansımaları gerekmez mi? Basının malzemesi de, yapımı da, arayanı da insan olduğuna göre, onun mekanik bir nesne gibi her yerde ve her toplumda tıpatıp aynı olması beklenebilir mi?

Buraya kadar dediklerime o, "Dünyanın her yerinde" diye söze başlayanlar da bir ölçüde katılırlar herhalde. Ama ben aslında kimsenin katılamayacaklarından söz etmek istiyorum. Ben söz edeceğim, ama konuşan **Washington Post** gazetesinin **Pekin'deki** büro şefi bayan **Lena H. Sun** olacak.

Yabancı muhabirlik hiç kolay değil

Bayan Sun'un başarılı bir gazeteci olduğu 30 yaşında, Çin gibi gazeteciliğin hiç de kolay olmadığı anlaşılan, dünyanın en büyük ülkesinde büro şefliğine atanmış olmasından belli. **The Herald Tribune** gazetesinde yayınlanan yazısında anlattıklarını bir gün kitap haline getirirse kitap herhalde uzun süre en çok satanların liste başı olarak kalır. "Beni bilenler kesinkes uzun boylu olduğumu ile sürmezler. Öyle fidan boylu da sayılmam. Kaynağımdan gizli bilgileri alabilmek için onu sarhoş edenlerden de değilim. Zaten alkol

söz konusu olduğunda kadehimi elimde tutabilmenin ötesinde bir alışkanlığım da yoktur. Ancak bir Çin dergisinde bir süre önce yer alan bir yazıya göre ben, değişim dediklerimin ta kendisiyim..." diye başlıyor bayan **Sun** yazısına. Hemen ardından da şunları ekliyor:

"Yazıda iddia edildiğine göre ben gizli Çin belgelerini çalmış ya da para karşılığında elde etmişim. Çinli bir görevliden daha başka gizli şeyleri elde edebilmek için kadınlık çekiciliğimi kullanarak onun gönlünü yapmışım. Bu yazılanlar için ne diyeceğimi bir soran olsaydı tümüyle yalan ve yanlış olduğunu söyledim. Bir zamanlar baraj çalışmalarının ve tahıl istatistiklerinin titiz izleyicisi olan Çin basını, geçen yıl yayınlanan bir kararnameyle daha önce basına sağlanan mali desteğin yakında kesileceği açıklandığından beri Batının süpermarket tabloidlerini kendine model seçerek seks, suç ve skandal peşinde koşmaya başladı. O nedenle de sekiz aylık hamile olmama karşın beni bir Mata Hari olarak tanıtmaya yoluna gitti.

Gazetelerin birinci sayfaları çıplak kadın fotoğrafları, lezbiyen sevicilerin, husyesiz erkeklerin hikâyeleriyle dolu olarak çıkıyor. Bunun tek istisnası eski Komünist Parti organı **People's Daii**, o da eskisi kadar soğuk ve sıkıcı."

Basın Meslek Ahlakı kavramı daha oluşmamış

Bayan Sun'un buraya kadar yazdıklarını gerçekte olabilir, diye karşılamak lazım. Çünkü daha sonra öyle örnekler sıralıyor ki, onların olabileceğine inanmak için mantık terazisinin ayarını değiştirmek gerekiyor. **Washington Post'un** **Pekin** büro şefi Çin basınının parti propagandasıyla halkı uyutma alışkanlığını sürdürdüğünü kaydederek, bunun temel dayanaklarını da şöyle belirliyor; "Gerçekler ve doğruluk basınıla ilgili şeyler değil. İspat hakkı kavramı bir çocukluk. Basın meslek ahlakı diye bir düşünce hiç oluşmamış." **Bayan Sun'un** yazısı yaklaşık 1140 sözcük. Yani bayağı uzun. Bu-nu daha geniş ya da tümüyle verebil-

mek için bu sayfanın dörtte birini işgal etmem lazım. Bunu yapamayacağım için de birkaç çarpıcı örneği özetlemekle yetineceğim.

Bu örneklerden ikisi kendisiyle ilgili. Günün birinde bir bayan gazeteci gelip kendisiyle mülakat yapıyor. Konu yabancı kadın muhabirler. Daha sonra görüyor ki, **Chine Women's Daily**'de çıkan yazının kendi söyledikleriyle hiçbir ilgisi yok. Sadece **Deng Xiaoping** ile mülakat yapabilmek istediğine ilişkin tümceler az çok doğru. Ama o kısımda da "bunları söylerken gözlerinden yaşlar boşandı" biçiminde bir anlatım var. Oysa gözlerinden yaş boşanması şöyle dursun, **Sun**, "konuşma boyunca gözlerim hep kuruydu" diyor. Bunu nereden çıkardıklarını sormak için mülakatı yapan muhabiri aradığında o da, "Yazının yayınlanmasını sağlamak için bu gerekliydi" karşılığını veriyor. **Bayan Sun** bununla yetinmeyip gazetenin yazı işleri müdürüyle de konuşuyor ve aynı soruyu soruyor. Karşılık şöyle: "Siz hükümet tarafından gizli belgeleri hileli yollardan elde etmekle suçlanmış birisiniz. Öyle olduğu halde sizinle ilgili bir yazıyı yayımlayabilmek için böyle bir şey yazmamız lazımdı. Fotoğrafınızı da kullanamadık. Çünkü onun için daha birçok yerden onay almak zorundaydık." **Jon Wong** adlı bayan gazeteci de **Toronto Globe** ve **Mail** gazetelerinin **Pekin** muhabiri. Yine **Chine Women's Daily** muhabiri onunla da bir görüşme yapıyor, ancak yazı muhabirinin imzasıyla değil, bayan **Jam Wong'un** imzasıyla çıkıyor. Nedeni araştırıldığında muhabir kendisine şu karşılığı veriyor: "Bundan önce yaptığım bir mülakatta karşı tarafın beyanları, mülakatı yapan devre dışı bırakılarak, birinci kişinin doğrudan açıklamaları gibi verilmişti. Bu kez editörüme zahmet olmasın diye ben aradan çıktım ve yazıyı o yazmış oldu." **Bayan Sun** bu gariplikleri deşenleri yabancı gazetecilerle ilgilenen daire başkanına anlattığında, şu karşılığı alıyor. "Ne yapalım? Bizde basın özgürdür."

(Dünya gazetesinden)

FİDA Filmin yaptığı bir izleyici araştırması

Kimler sinemaya gidiyor? Neleri izliyor ve seviyorlar?

✓ **FİDA Film** adlı sinema reklamları kurumunun kurucusu ve yöneticisi karikatürcü dostumuz **Feruh Doğan** geçen ay **Sinema Seyircisi Profili 93** konulu bir medya araştırması yayınladı. % 45'i İstanbul'da, % 32'si Ankara'da ve % 22'si İzmir bölgesinde bulunan 9800 sinema seyircisiyle görüşülerek yapılan bir araştırmada Türkiye'de sinema seyircisinin çok ilginç bir profili ortaya çıkıyor. Biz bu araştırmanın sonuçlarından bazılarını dergimize alıyoruz.

Sinema seyircisi kimdir?

Araştırmada belirtildiğine göre sinemada 19-25 yaş grubu önderliği kaptırmıyor. Bu gruba 26-30 yaş grubu ile 15-18 yaş grubu izliyor. Bu üç grup arasında artık büyük ayrıntılar yok. Sinema seyircisi genelde bekar.

Fakat her bekar gibi çeyiz geleneğini sürdürüyor. Temel gereksinimlerinin yanında yuva kurmak için gerekli her ürünü ilgiyle izliyor.

Genç erkeklerin hemen hepsi yakında evlenip çocuk yapmayı düşünüyorlar. Bekar kızlar ve erkekler genelde hafta sonları sinemadan el ele çıkıyorlar.

Eğitim Düzeyi

Geçen yıl yapılan bir araştırma ile karşılaştırıldığı zaman yüksek okul öğrencilerinde bir artış görülüyor. Orta dereceli okullarda okuyanlar, hazırlık kurslarını ve sinemayı bırakamıyorlar. Binlerce tüketim malını almaya onlar aday oluyorlar.

Meslekler

Sinema seyircisine göre en güzel meslek öğrencilik. Öğrenciler ücretlileri izliyor. Pek çoğu özel sektörde çalışıyor ve alış-verişi çok seviyorlar. Çeşitli meslek grupların-

dan değişik bütçeden hemen herkes sinemada mutlaka yerini buluyor. Seyircilerin % 46'sı öğrenci, % 37'si ücretli, % 8'i serbest meslek sahibi, % 2'si işsiz, % 2'si emekli, % 3.7'si ev kadını.

Sinemaya ne sıklıkta gidiliyor?

Geçen yıla göre sinemaya gitme oranında büyük bir artış var. Seyircinin alışkanlıkları mevsiklerle çok ilgili değil. İlkbaharda sinemaya 15 günde bir gidiliyor. Kışın da bu durum pek değişmiyor. Yazın ise ayda bir sinemaya gitme oranı çok yüksek. Seyirciye göre sinemaya gitmek bir moda değil.

Sinemaya kimlerle gidiliyor?

Sinema her zaman buluşulan bir yer, eğlenilen, alışveriş edilen bir merkez oluyor. Toplum psikolojisi sinema çıkışında da kendini gösteriyor. Alışveriş noktalarında en büyük canlılık sinema boşalırken yaşanıyor. Sinemada reklamını gördüğü bir ürünü sinemadan çıkar çıkmaz arayanların oranı hiç küçümse-
necek gibi değil.

Sevilen film türleri...

Seyircide macera tutkusu devam

ediyor (% 26). Ama film seçmeyenlerin de oranı oldukça yüksek (% 20). Komedi filmi seçenlerin oranı % 16.7, aşk filmleri seçenlerin oranı % 15.4, korku filmlerini seçenler % 10.9 oranını oluşturuyorlar. Bilim kurgu filmlerine meraklı olanların oranı da % 6.5.

Hoşlanılan müzik türleri

Sinema seyircisinin iyi bir okur, iyi bir müzik dinleyicisi olduğu görülüyor. Seyircinin yarıdan fazlası boş zamanlarında kitap okuyor, yarıya yakını Türk Pop Müziği'nden hoşlanıyor. Arkadaş ziyaretleri, spor, konser ve tiyatrodan da vazgeçmiyorlar.

Hoşlandıkları müzik türleri şöyle: Türk Pop % 48.7, Slow % 31.6, Özgün % 29.3, Türk Sanat % 28.9, Rock % 20.4, Klasik Batı % 19.1, Pop % 14.7, Blues % 11.6, Klasik Türk % 9.3, Arabesk % 9.3, Rap % 6.4, Protest % 5.1, Heavy Metal % 4.9, Jazz % 4.9, Türk Halk % 3.1, Reggae % 2.7, Country % 2.9.

İzlenen TV Kanalları

Sinema izleyicisi TV kanallarına az çok eşit bakıyor. Bu da o TV kanalının o haftaki performansına bağlı. Öncelikle seçtiği kanalda iyi bir program yoksa başka bir kanala kolayca geçebiliyor.

Araştırmaya yanıt veren sinema izleyicilerinin anımsadıkları Tv kanalları şunlar:

Show TV % 96.4, İnterStar % 88, TRT 1 % 84.9, Kanal 6 % 82.9, HBB % 49.1, Teleon % 36.7, TRT 2 % 21.8, TRT 3 % 14, TRT INT % 3.1, TRT 4 % 2.4, Diğer kanallar % 11.8.

Suçluyu ortaya çıkartmak suç mu?

✓ **Bir silah kaçakçısı bir gazeteciyi yasa dışı yollarla telefonlarını dinlettiği için tazminat ödemeye mahkum ettirdi.**

Iletişim Hukuku bakımından Fransa'da geçen yılın son haftalarında çok ilginç bir olay oldu.

Bourg-en-Bresse kentinde 30 yaşında, **Jean Musy** adında bir gazeteci para cezasına mahkum oldu.

Gazeteci 1988 yılında **Georges Starckmann** adında bir silah satıcısının telefonlarını dinlemiş. Aynı zamanda Paris'te ünlü **Alcazar** salonunun sahibi olan **Starckmann** gazeteciye bu nedenle dava açmış ve mahkeme **Jean Musy**'yi 1 Frank tazminat ödemeye mahkum etmiş.

Jean Musy bu olaydan sonra **Ferney-Voltaire**'de sorumlusu olduğu **Radio-Zones** adlı derneksel bir radyoda bu telefon konuşmasının bantlarını yayınlayarak yeni bir suç işlemiş. Bu bantlarda **Starckmann**'in silah kaçakçılığı yaptığı ortaya çıkıyormuş. Bu kaçakçılık konusunun açıklanması silah tüccarının hiç de hoşuna gitmemiş. Çünkü **Starckmann** Cenevre'de **Star Productions** adlı bir firmayı paravan diye kullanarak bu işleri yapıyormuş.

Star Productions ortaklığının görünürdeki işi de Amerika'dan çizgi roman getirtmekmiş.

Starckmann radyoda yayınlanan konuşmaların kendi özel yaşamına karışılması olduğunu ileri sürerek savcılığa başvurmuş...

Savcılık yayını durdurmuş ve bantlara el koymuş. Oysa radyonun arşivinde daha altı aylık bir dönemi kapsayan telefon konuşmaları varmış. Bu bantlarda **Starckmann**'in ambargo süresi içinde İran'a, Irak'a ve Libya'ya nasıl silah sattığını gösteren konuşmalar yer alıyormuş.

Yargıç güç bir durumda kalmış,

bir yanda bir suçun ortaya çıkartılması var, öte yanda da yasa dışı yollara başvuru olarak telefon konuşmalarının dinlenmesi ve radyoda yayınlanması.

Savcı gazetecinin yasaları çiğnediğini öne sürerek sanığın mahkum olmasını istemiş. Silah kaçakçısı da 150 bin Frank tazminat istiyormuş.

Gazetecinin avukatı şöyle demiş: "Müvekkilim göreviydi kasetleri yayınlamak. Kamu hizmeti bunu gerektiriyordu. Yasa dışı yollara başvurdu diye müvekkilimi kutlamanızı istemiyorum. Ama sizden anlayış göstermenizi bekliyorum."

Sonunda yargıç gazeteci **Jean Musy**'yi 5.000 Franga mahkum etmiş ama cezayı da ertelemiş.

Le Monde gazetesi **Georges Starckmann**'in geçmişi üzerinde de ilginç bilgiler veriyor. **Starckmann**'in adı daha önceleri Libya'ya silah satışlarında ve Panama açıklarında bloke edilen **Piavista** adlı bir Çin silah gemisi olayı sıralarında duyulmuş. **Radio-Zones**'un yayınları üzerine **Starckmann** İsviçre'den sınır dışı edilmiş. **Starckmann**'in çeşitli yıllarda birçok ülkeye askeri uçak, helikopter, **Hawk** ve **Stinger** misilleri, top, hücum bot, radar ve ağır silahlar sattığı anlaşılmış. **Starckmann** radyoda yayınlanan kasetlerdeki konuşmaların doğru olduğunu, bütün bu işleri yaptığını açıklamış ama, **Jean Musy**'yi affetmemiş. Daha sonra da Paris'te **Belfond** yayınevinde **Noir Canon** (Kara Top) adlı bir kitap yayınlayarak serüvenlerini kendi kalemiyle anlatmış.

Polonya'da Özel Radyo ve Televizyonlar

Polonya'da özel radyo ve televizyonların kurulması için hükümet yeni girişimlerde bulundu.

Radyo ve TV Ulusal Konseyi özel radyo ve televizyon kurulması için bir program hazırladı ve yayınların koşullarını saptadı. Adayların 1993 sonuna kadar dosyalarını hazırlayarak Konseye başvurmalarını istedi. Başvuru süresi içinde 105 firmanın yerel televizyon kurmak için, 278 firmanın da radyo yayınları için Konseye başvurdukları görüldü. Konsey Mayıs 1994 sonuna kadar dosyaları inceleyerek adayların içinden en uygun olanları seçecek.

Hazırlanan programa göre belli başlı bütün büyük kentlerde birer özel televizyon, ulusal çapta da bir tek özel televizyon kurulacak.

Yerel özel radyoların sayısı oldukça yüksek tutulmuş, ulusal çapta ise sadece 7 özel radyoya izin veriliyor. Radyo ve TV Ulusal Konseyi çeşitli partilerin temsilcilerinden oluşuyor. Frekansları onlar dağıtılıyorlar. Böylece yayıncılıkta anarşiye yer verilmemiş olacak. Konsey üyelerinden üçünü de devlet başkanı seçiyor, ama başkan bunları görevden alamıyor. Görevden alma yetkisi parlamentoya tanınmış.

Ama en büyük çekişmelerin ulusal özel televizyonu işletecek olan firmanın seçiminde olacağı anlaşılıyor. Polonya'daki yasalara göre radyo ve televizyonlara aday olacak firmaların ancak % 33'ünün yabancı sermaye ile kurulmuş olmalarını izin veriliyor. Yani, yabancı firmaların egemenliği sınırlandırılmış oluyor.

RIAS Yok Oldu...

1946 Eylülünde Batı Berlin'de Amerikalıların yardımıyla kurulmuş olan RIAS (Rundfunk in Amerikanischen Sektorn) radyosu 1 Ocak 1994'te kapatıldı.

RIAS Radyosu Nazi Almanyası'nın çöküşünden sonra Amerikalıların Almanlara haber iletmek için kurdukları bir radyoydu.

Radyo "Özgür dünyanın özgür sesi" sloganıyla yayına başlamıştı. Yönetim bir süre sonra Almanlara devredildi. Doğu Almanya bu radyonun "Numaralı düşman radyosu" olduğunu ilan etti.

Yayınların bozulması için parazit yayınları yapıldı, ama Federal Almanya RIAS radyonun gücünü yükselterek yayınlarını sürdürdü.

Doğu Almanya hükümeti RIAS'a mektup yazanlar hakkında soruşturma açtı, radyoyu dinleyenleri cezalandırdı ama, bu önlemler hiç de başarılı olmadı.

RIAS Doğu Almanya'da yaşayanlar için en önemli haber kaynağı oldu.

RIAS Radyosu'nda 1991 yılında 871 kişi çalışıyordu, bütçenin % 90'ını Almanlararası İlişkiler Bakanlığı karşılıyordu. Önceleri haber yayınına ağırlık veren RIAS Radyosu 50'li yıllarda kültür ve müzik yayınlarına da ağırlık verdi. Ve 1953'te bu amaçla RIAS 2 adlı yeni bir yayın istasyonu kuruldu. Bu radyonun bir de senfoni orkestrası kuruldu. Bu orkestra sonradan Berlin Senfonik Orkestrası adını aldı. Bu iki radyo yayınının yanı sıra RIAS 1988'de bir de televizyon yayınına başladı. Alman radyolarının yeniden örgütlenmesi ile 1 Ocak 1994'ten itibaren RIAS ve RIAS 2 radyoları Deutschlandradio'ya katıldılar.

BBC Yön Değiştiriyor...

✓ **Yeni genel müdür John Birt BBC'nin personel kadrosunun azalttı. Kurumda tecimsel bir yapı oluşturdu...**

BBC'de önemli değişiklikler oluyor. **BBC'nin en nefret edilen adamı** yada "Auntie Beeb" diye adlandırılan yeni genel müdürü **John Birt** BBC'ye Amerikalı yanlıların yüzünü güldürecek liberal bir yön veriyor.

John Birt göreve başlar başlamaz personelin beşte birinin işine son verdi, üretim masraflarını azalttı, program sayısını arttırdı ve bütün bu işler İngiltere'de geniş yankılar uyandırdı.

İktidardayken BBC'yi kendi egemenliği altına alamayan **Margaret Thatcher** dünyanın en bağımsız kamusal yayın kurumu sayılan BBC'ye savaş açmış ve izleyiciden alınan harçları kaldırmaya yönelmişti.

BBC'nin reklam gelirleri de olmadığı için kurumun kaynakları kuruyacak ve belki de özelleştirilecektir.

Oysa şimdi durumun çok değiştiği görülüyor. **John Birt**'ün izlediği yeni politika ile BBC güç kazanmış oldu.

Hükümet önümüzdeki üç yıl içinde radyo ve TV harçlarını kaldırmayacağını açıkladı.

Üstelik harçlara enflasyon oranında zam da yapılacak. 1996'da BBC'nin yayın imtiyazı sona eriyor. Ama, bunun uzatılacağına kesin gözüyle bakılıyor.

Böylece BBC belini doğrultmuş oluyor.

John Birt'ün garip bir kişiliği var. 1945'te Liverpool'da doğmuş.

Babası işçiymiş ve katolikmiş. Kendisi siyasal açıdan Muhafazakâr Partiyi tutmuş.

BBC'ye geçene kadar özel TV'lerde çalışmış.

Hep aydınlara ters düşen davranışlarıyla ün yapmış.

Televizyonda yaratıcılığa önem vermekle tanınmış. BBC'nin başına gelince de yaratıcılığa ağırlık vermiş

İngilizler şimdi haftada 50 saat BBC'yi izliyorlar. Ama BBC'nin karşısında özel ve yabancı televizyonlar var.

John Birt onlarla rekabet etmenin kolay olmayacağını ve BBC'nin haftalık izlenme süresinin 30-40 saate kadar düşebileceğini söylüyor ve bunu hiç yadrgamıyor.

John Birt BBC'nin reklam almasına karşı çıkıyor.

Yayınların kalitesinin reklamcılığın etkisinde kalmaması gerektiğini savunuyor.

Ama amacının da BBC'yi Muhafazakâr hükümetin dilediği gibi ticari bir yapıya kavuşturmak olduğunu söylüyor.

John Birt "Amerikalılarla en iyi rekabet etme yöntemi onları kalite bakımından geçektir."

Neden gümrük sınırları koyarak Amerikan filmlerini görmekten yoksun kalalım.

Bizde en çok tutan programlar kendi ürettiğimiz programlardır. Yabancı programlar daha ucuz ama, rekabet etmek zorundayız. Kamu hizmetinden vazgeçmiyeceğiz" diyor.

Kamu Hizmetinin Görevi ve Sınırı

Doç. Dr. Orhan Gökçe

Selçuk Üniversitesi

İletişim Fakültesi

Konuşmamda medyanın kamu hizmeti fonksiyonu ve bunun mümkün veya gerekli olan sınırları üzerinde duracağım. Ama önce medyanın kamu hizmeti fonksiyonunu belirlemek gerekir ki, ancak bu noktadan hareketle medya açısından kamu hizmetinin nerede başlayıp nerede bittiği sorusunu rahatlıkla cevaplandırabilelim.

Herşeyden önce hatırlatmak gerekir ki, medya (resmi ya da özel) demokratik bir toplumun vazgeçilmez kurumu, demokrasinin anayasal ilkesi olan düşünceyi açıklama hürriyetinin en önemli aracıdır. Demokrasi ise hem kamu düzenini, hem de hürriyetleri korumak zorunda olan anayasal bir rejimin adıdır. Bu açıdan medya kamusal yükümlülük altında bulunmakta ve aynı zamanda kamu yönetiminin görevlerini yerine getirmekte yardımcı olmakla bütünleştirici, kamu düzenini sağlayıcı bir fonksiyon icra etmektedir. Medyanın kamu hizmeti görevi deyince, toplumu bütünleştirici fonksiyonu ifade edilmektedir.

Bu genel amacın gerçekleşmesi için medyaya bazı görevler düşmektedir. Bunlar;

Halkın Sesini Duyurmak (Grup farkı gözetilmeksizin her türlü görüş ve fikirlere yer verilmesi), Enformasyon, Eleştiri ve Kontrol, Eğitim, Eğlencedir.

Enformasyon, Eleştiri ve Kontrol ve kısmen de olsa eğitim fonksiyonlarını medya bilhassa haber programlarıyla gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Hemen şunu da belirtmek gerekir ki, bu adlandırılan üç fonksiyon sadece haber programla-

ıyla sınırlı kalmamakta, aksine televizyon oyunları, kabareler ve eğlence programları da bu yönde oldukça önemli olmaktadır. Zira bu programlar, sosyal yaşam hakkında enformasyon programları kadar bilgiler ve bunun ötesinde kişilerin davranış ve düşüncelerini yönlendiren dünya görüşleri sunmaktadır. Dolayısıyla medyanın enformasyon fonksiyonu açısından tüm programlar ve yayınlar önemli bir rol oynamaktadır. Medyanın kamu hizmeti görevlerinin başında aktüel ve magazin haber programları gelmektedir.

Haber programlarının ise genelde medyanın kendisini dördüncü güç olarak görmesi sonucu yerleşen ve savunulması gerektiğine inanılan fonksiyonları şu şekilde belirlenebilir:

1. Siyasi partileri kontrol etmek, ve siyasi iktidarları denetlemek,
2. Halkı sağduyulu, aydın bir karara sevk etmek,
3. Halka siyasi kararlara katılma imkanlarını sağlamak.

Bu fonksiyonlardan yapımçılara yönelik uyulması gereken ilkeler olarak şunlar çıkartılabilir.

Bu ilkelere riayet edilirse ancak haberler manipülasyondan uzak kalabilme imkanlarına sahip olabilmekte ve halka kendi kararını kendisi verebilme ve halkın demokratik karar verme sürecine akılcı ve sorumlu bir şekilde katılma imkanı sağlanabilmektedir.

Şimdi ülkemizdeki bugünkü medya stüasyonunu kısaca karakterize edip, nerede bu ilkelerin çiğnendiğini açıklamaya çalışalım.

Ülkemizde uzun yıllar TRT'nin tekeli devam etmiş ve bu niteliği ile TRT daima iktidarın propaganda aracı olarak görülmüş ve bu yüzden zaman zaman haklı veya haksız ten-

kitlere muhatap olmuştur.

Son yıllarda hukuk sistemimizdeki engellere rağmen TRT'nin bu tekeli kırılmış ve hızla kurulan özel kanallar yayın hayatına girmiştir. Her ne kadar Anayasanın 133. maddesinde yapılan değişiklikle özel kanallara anayasal bir statü hazırlanmış ise de bunlar henüz kanuni dayanaktan yoksun olarak yayın hayatına devam etmektedirler.

Bu kanallar bir yandan kendi aralarında zaman zaman saldırgan bir rekabete girerlerken, öte yandan da TRT'ye karşı ortaklaşa aynı rekabeti sergilemektedirler.

Bu rekabette göze çarpan başlıca unsur, özel kanalların herbirinin her ne pahasına olursa olsun seyirci-dinleyici kitlesini kendi safına çekme ve elde tutma çabasıdır.

Bir de, TRT'nin mevcut hukuki sınırlamalar nedeniyle kamu hizmeti görevi sınırının altında kalması gerçeği, özel kanalların herbirini öldürücü rekabet ortamından başarıyla çıkabilmek için milletin müşterek ve hür sesinin gerçek temsilcisinin kendisinin olduğunu kanıtlama yarışına sokmuştur.

Bu yarış, bu kanalların haber ve magazin haber programlarında çok açık bir şekilde gözlemlemek mümkündür.

Bir kanalın imajı, o kanalın haber programları ile belirlenir görüşünden hareket eden özel kanal yapımçıları ki, bu görüş teorik olarak tamamıyla yerindedir, haber programlarında diğerlerinden farklı ve daha ilgi çekici olabilmek ve böylece halk tarafından benimsenebilmek için kelimenin tam anlamıyla bütünlüğe uyan bir yol seçmişlerdir.

Ama, gerçek şudur ki, bunların sundukları bütünlük ile bizim kastedtiğimiz bütünlük tamamen birbirinden farklılık arz etmektedir. Özel

kanalların sergiledikleri bütünlük tablosu, olayların sansasyonel kı-sımlarının ön plana çıkarılmasın-dan, yorumlarda spikerlerin karşı-lıklı kişisel kavgalarından, kişilerin özel hayatının, şeref haysiyetinin rencide edilmesinden, kendisine ters düşen siyasilere ve diğerlerinin eleştirilmesinden ibaretmiş gibi gö-zükmetedir. Kısacası, olay ve ko-nuların sansasyonel kısmı ağırlıkta-dır.

Neticede, bir haberin gerçek ve sansasyonel ayrımında yeteri kadar itinalı davranılmadığı, medya, hu-kuk ve kişi hakları arasında kurul-ması gereken nazik dengenin henüz sağlanamadığı, kanalların kendileri-ni sanki dördüncü güç değil de bi-rinci güç olduğunu hissettirme ihti-rası içinde oldukları ve hissettikleri söylenebilir. Bununla, ilişkili olarak da, halka bağımsız bir fikir ve kana-at oluşturma ortamının hazırlandığı iddia edilemez.

Medyanın temsil fonksiyonu vardır, yani medya toplumdaki tüm mevcut görüşleri herhangi bir ayırım yapmaksızın duyurma sorumluluğu taşımaktadır. Ayrıca bu basın hürri-yetinin kapsamına dahildir. Hemen şunu da belirtmek gerekir ki, basın hürriyetinin sadece haber yayınlamak şeklinde görülmemesi, bunun aynı zamanda haber kaynaklarına serbestçe ulaşabilmesi, fikir, düşün-ce ve kanaatlerin yorumu, tenkidi ve bunların yazım ve dağıtım hakla-rını da kapsadığıdır.

Fakat, terörist liderlerle yapılan röportajlar, kamplardan çekilen ve yayınlanan filmleri düşünelim, bu tür durumlarda teröristlerin öncelik-le kendi reklamlarının ve propagan-dalarının yapılması gayesine hizmet edilmektedir.

Bu durumda, basın hürriyetinin özel bir parçasını oluşturan haber yayma hürriyeti, bir yandan kitleler-de psikolojik korkunun yayılmasına, öte taraftan da teröristlerin geniş kitlelerce tanınmasına hizmet ede-cek şekilde kullanılmış olmaktadır.

Bütün bunların halkın bilmek

hakkı çerçevesinde ve medyanın bütünlük ilkesine uygun olmasının düşünülmesi doğru olmakla bera-ber, medyanın teröristlerin oyununa düşmemesi ve bu nedenle kendi kendini sınırlaması gerekmektedir. Hiçbir sansür veya yasal önlem de-mokrazi ile bağdaşmaz. Hür basın, hür bir toplumun vazgeçilmez kuru-mudur.

Fakat hür basının esas fonksiyonu insanlara hakaret etme, kişilik haklarına saldırı, gerçeği çarpıtmak, milli menfaatleri zedelemek kesinlikle değildir. Medya sorumluluğun şuurunda olmalı ve bilhassa şu hu-suslara dikkat etmelidir:

- Kişilerin özel hayatlarına, şe-ref ve haysiyetlerine saygılı olmalı.

Şu halde haber almanın ve yay-manın sınırı olaydan olaya farklılık gösterse bile medya kamu hizmeti ve milli menfaat kavramını her za-man göz önünde bulundurmamak zo-rundadır.

- Bu da şu anlama gelmektedir: Önemli haberler hiçbir zaman kay-naksız ve ihtirazi kaydıye belirtil-medem sunulmamalıdır. Zira, izleyi-cilerin, dinleyicilerin çoğu kaynağın olmayışını ve ihtirazi kaydiye tamamiyle unutmaktadır ve söyleneni gerçek olarak algılamaktadırlar. Televizyonun şehvet gücü ve böylece dinleyicilerde uyandıran çağrışımlar ve hisler parçalardan bütünü, gerçek olmayan veya yarı gerçekleri arzu edilen gerçeği dönüştürmeyi kolay-laştırmaktadırlar.

Her ne kadar da, televizyon ve diğer kitle iletişim araçlarının etki-leri sanıldığı kadar fazla olmasa da, şu bir gerçektir ki, televizyonda su-nulan kısmi gerçekler çok basit bir şekilde dinleyicinin kafasında bütün bir gerçeğe dönüşmektedir.

Zira, televizyon bize olaylara doğrudan şahit olma hissi vermekte, gerçekte ise haber yapılan olayın sadece belli bir boyutunu, bir parça-sını göstermektedir. Dolayısıyla medya, sosyal gerçeğin bir aynası, bir tasarımı değildir. Aksine, yeni bir sosyal gerçek oluşturmaktadır.

Bu nedenle medya tarafından yerine getirilmesi gereken orientasyon fonksiyonunun görevi, olayın dinle-yicilere olduğu gibi aktarmak değil, bilhassa olayın sadece bir kısmını aksettirebileceğini açıkça belirtmesi gerekliliğidir.

Neticede, televizyon dinleyicile-rine şahit olma hissini vermemeli-dir. Bunun en iyi yolu ise, aynı ha-ber içerisinde değişik sunmaların görünmesidir. Zira bu sayede olay-lar ile dinleyiciler arasında bir me-saje yaratılmaktadır.

Yapımcı olarak, dinleyicilerin sansasyon ihtiyacını gidermek ama-cıyla olayları kamera ve televizyon ile yaratma eğilimine karşı koymak gerekmektedir.

Yukarıda belirttiğimiz ana ilke-lere uygun olarak medya vereceği gerçek haberlerle bilgili bir toplum yaratmayı görebilmeli oysa gene yukarıda verdiğimiz örneklere bakıldığında aynı medya sansasyonel haberlere öncelik vererek bilgisiz bir toplum yaratma gibi kendisinden beklenmeyen olumsuz bir fonk-siyona yönelmektedir.

Hiç şüphesiz televizyonun gö-revi sadece olayların bazı boyutlarını aktarma ve yansıtmadır değil. Daha önemlisi televizyon bir iletişim aracıdır ve bu niteliğini dikkate alarak çalışmak zorundadır. Bununla şunu demek istiyoruz: Televizyonun ka-muoyuna aktardığı veya sunduğu haberler dinleyiciler arasında bir konuşma konusu oluşturmakta, bu da kişiler arası iletişimi yoğunlaştır-maktadır.

Böyle bir diyalog için bizlerin, izleyicilerin fikir ve görüşlerine açık olmamız ve bunlardan öğren-memiz gerekmektedir. İzleyici kanaatlerini şimdiye kadar olduğun-dan daha detaylı araştırmamız gere-klidir.

Tabi, bu araştırma, hangi prog-ramın, hangi kanalın daha fazla ilgi çektiğini tesbit etmeye değil de, bil-hassa hangi alanlarda daha fazla bil-gi eksikliğinin bulunduğunu kontrol etmeye hizmet etmelidir.

Saraybosna'da insanlık suçları filme alınıyor

Saraybosna'da son yılların en kanlı bombardımanları olurken Bosna halkı bu vahşet olaylarını filmlerle belgelemeye çalışıyor. Saraybosna'lı sinemacılar, yazarlar, müzisyenler, sanatçılar, üniversite öğretim üyeleri, öğrenciler, aydınlar biraraya gelerek Sarajevo Group of Authors (SAGA) adlı bir kurum oluşturmuşlar, insanlığa karşı işlenen bütün suçları, Bosna halkının katlandığı acıları, işkenceleri film ve videolarla belgeliyorlar.

SAGA'lılar "yabancı medya temsilcileri olaylara çok yüzeysel açıda bakıyorlar, insanların düşüncelerini, duygularını ve birarada yaşama iradelerini yansıtmıyorlar. Bu işi biz yükleniyoruz" diyorlar.

SAGA'nın 40-60 üyesi var. Her biri her gün kendi çevresinde belge topluyor. SAGA önce 1990'da bir

üretim ortaklığı olarak kurulmuş. Sonra bunu kooperatife dönüştürmüşler. Şimdi ellerinde 150 saatlik belgeseller var.

Filmlerin uzunluğu 5-10 dakika. Amaçları para kazanmak değil, gerçekleri ortaya koymak.

Ellerindeki belgeselleri çeşitli ülkelerde göstermeye, sergilemeye çalışıyorlar. İçlerinde korkunç sahneler yer alıyor.

Her gün kentin ortasına bombalar yağıyor, kadınlar çocuklar parçalanıyor, Çimenler, kaldırımlar kan içinde.

İnsanlar koşuşup yerlere dağılmış kolları, bacakları, kafaları topluyorlar.

Yaralıları sırtlarda taşıyor. Sonra herkes kendi işine dönüyor. Yaşam devam ediyor.

Halk artık ister istemez kanıksamış bunları. Belgeler bunları gösteriyor.

riyor.

Filmlerden birinin adı "Ben ayak yaktım."

Bir genç bir hastanede kesilen bacakları ölümlerin yakıldığı fırına nasıl taşıyıp yaktığını anlatıyor. Başta bir filmde bir birahänenin üzerine düşen bir obüsün insanları nasıl param parça ettiğini gösteriliyor.

Bir başka filmde parkta oturan insanların üzerine düşen bombaları görüyorsunuz. Savaş başladığından beri 1600 çocuk ölmüş Saraybosna'da.

SAGA filmleri bu gerçekleri yansıtıyor. Saldırganlar bütün dünyanın gözleri önünde, Avrupa'nın göbeğinde en korkunç insanlık suçları işliyorlar.

Bütün Birleşmiş Milletler, NATO ve Avrupa Toplulukları da bunlara seyirci kalıyor.

İLETİŞİM DÜNYASI

Sahibi

UNESCO Türkiye
Milli Komitesi Adına
Prof. Dr. Oluş Arık
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Hıfzı TOPUZ

Yazışma Adresi

UNESCO Türkiye Milli
Komisyonu İletişim Komitesi
Göreme Sok. No. 7 Kavaklıdere
/ Ankara Fiyatı: 1.000 TL.
Yapımı ANT Yayınları
İSTANBUL

UNESCO TÜRKİYE MİLLİ KOMİSYONU

Başkan: Prof. Dr. Oluş Arık; Başkan Vekilleri:
Prof. Dr. Emel Doğramacı, Prof. Dr. İlber Ortaylı,
Üyeler: Prof. Dr. Arslan Aydınuraz, Asuman Safi,
Recep Bilginer, Prof. Dr. Ziya Bursahoğlu, Necati
Erşen, Nevzat İlhan, Prof. Dr. Emre Kongar, Ali
Engin Oba, Prof. Dr. Ümit Serdaroğlu, Prof. Dr. Ayşe
Soysal, Uygur Tazebay, Hıfzı Topuz.

İLETİŞİM KOMİTESİ

Başkan: Hıfzı TOPUZ

ÜYELER: Prof. Dr. Oya Tokgöz, Prof. Dr. Niyazi Öktem, Seyfettin Turhan, Dr. Şengül Özerkan,
Dr. Edibe Sözen, Yar. Doç. Dr. Mahmut Oktay, Sami Karaören, Güneş Buharalı.